

УДК 159.923.38

Е. Л. Носенко, І. В. Новицька

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСОБИСТІСНІ ПЕРЕДУМОВИ УСПІШНОСТІ РОЗПІЗНАВАННЯ СИТУАЦІЙ ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ

Анотація. Розглянуто вплив різних груп особистісних факторів на успішність розпізнавання ситуацій введення в оману: 1) установки на правду, яка відображає рівень сформованості позитивних цінностей і відповідних їм рис характеру; упередженості, рівень якої пов'язаний зі ступенем притаманності людині рис «темної тріади»: макіавеллізму, нарцисизму, психопатії; 2) інтелектуальних здібностей (уваги та деяких когнітивних стилів обробки інформації); 3) емоційної компетентності (вміння адекватно інтерпретувати особливості невербальної поведінки, ознаки емоційного стану людини; усвідомленої присутності як особливого виду рефлексії; мотиваційного аспекту, зокрема впевненості у власній ефективності).

Ключові слова: розпізнавання лжі, установка на правду, упередженість, інтелект, когнітивні стилі, емоційна компетентність.

Аннотация. Приведен анализ влияния трех групп личностных факторов на распознавание лжи: установки на правду, в основе которой, как можно предположить, лежат «позитивные» личностные качества и «сильные» черты характера; противоположной ей установки на ложь – предвзятости; интеллектуальных особенностей и когнитивных стилей обработки информации; эмоционального интеллекта.

Ключевые слова: распознавание лжи, установка на правду, предвзятость, интеллект, когнитивные стили, эмоциональная компетентность.

На сучасному етапі розвитку психології, зокрема психології особистості, нової актуальності набуває питання встановлення особистісних передумов розпізнавання ситуацій введення в оману. Це пов'язано як із новими уявленнями про зміст і форми прояву особистісного потенціалу людини, узагальнених, зокрема, в огляді Д. О. Леонтьєва (Leontev, 2011), так і з суспільною потребою вирішення проблем охорони інформації за умов конкурентної ринкової економіки. Нині затребувані фахівці, які мають здібності до розпізнавання дезінформації, особливо навички декодування невербальної поведінки. Отже, не викликає сумнівів практична цінність нових можливостей у розпізнаванні особливостей поведінки людини за доступними спостереженню сигналами. Проблема має і теоретичну значущість, адже різноманіття визначених нових аспектів прояву особливостей функціонування особистості значно зросло з появою досліджень таких феноменів, як емоційний інтелект, зосередженість уваги на подіях, що відбуваються у даний момент часу («mindfulness»), здобутків соціально-когнітивних теорій особистості (впевненість у власній ефективності) і т. ін.

Постановка проблеми. Роль людини як верифікатора дезінформаційних повідомлень має досить тривалу історію вивчення. Деякі визнані дослідники проблеми відмічають, що особистісні фактори не справляють помітного впливу на успішність розпізнавання правдивості чи дезінформаційності повідомлень (Bond and DePaulo, 2006; 2008). З огляду на суперечливі дані та низькі показники кореляційних зв'язків між особистісними характеристиками суб'єктів і успішністю розпізнавання лжі, отримані в результаті пілотажних досліджень, окремі науковці дають песимістичні прогнози щодо перспектив розвитку цієї тематики (Vrij, 2004). Водночас на сьогоднішній день немає комплексних досліджень даної проблеми із застосуванням узагальнюючих психологічних концепцій, які, на наш погляд, відкривають деякі нові можливості для вивчення ролі особистісних факторів у розпізнаванні дезінформації. Сподівання на можливість відкриття нових перспектив у цій галузі досліджень психології

особистості можна пов'язати, зокрема, з результатами деяких розвідок. Так, існує гіпотеза, що на успішність розпізнавання повідомлень можуть впливати *установки людини*, наприклад *установка на правду*, тобто схильність довіряти отриманій інформації, і *упередженість*, яка проявляється в підозрілому ставленні до співрозмовника (Ekman, 1996; Ekman, O'Sullivan and Frank, 1999; Vrij, 2000). Існує думка, що відсутність у людини установки на правду призводить не тільки до погіршення розпізнавання правди, а й повідомлень у цілому, у той час, як упередженість впливає лише на рівень ефективності розпізнавання ситуацій введення в оману (Lewine, 2010). Ці дані становлять інтерес для обґрунтування гіпотез щодо доцільності досліджень особистісних установок та їх вірогідного впливу на детекцію правдивих та дезінформаційних повідомлень.

На думку відомого дослідника психології лжі П. Екмана (Ekman, 1996; Ekman, O'Sullivan, and Frank, 1999), більшість респондентів схильні довіряти отриманій інформації, тобто мають *установку на правду*. За словами вченого, ця установка сформувалася тому, що є еволюційно доцільною і важливою передумовою побудови сприятливих суспільних відносин. Водночас протилежна установка – упередженість – характерна для осіб, у діяльності яких мають місце ситуації введення в оману (полісменів, суддів, слідчих). Ця установка характерна також для злочинців та підлітків з неблагополучних родин (Ekman, O'Sullivan and Frank, 1999; Ivzhenko, 2013).

Враховуючи вищезазначені дані, можна дійти парадоксального на перший погляд висновку, а саме: установка на правду є необхідною передумовою розпізнавання повідомлень, адже, по-перше, у спілкуванні люди найчастіше отримують правдиву інформацію; по-друге, як зазначає О. Фрай (Vrij, 2000), застосовуючи результати емпіричних досліджень, орієнтація на ознаки лжі призводить до збільшення помилок у декодуванні повідомлень, оскільки надійних сигналів введення в оману на сьогоднішній день не знайдено. Останнє дає можливість припустити ефективність переорієнтації зусиль у ході виконання завдань детекції лжі з пошуку ознак дезінформації на детермінацію ознак правдивості. Необхідно також відокремити установку на правду, тобто неупереджене ставлення до співрозмовника, від некритичної «сліпої» довіри. Отже, можна припустити, що суб'єкти з установкою на правду у міркуваннях щодо правдивості чи дезінформаційності висловлювання керуються презумпцією невинності і орієнтуються у ході обробки кількох каналів інформації на особливості невербальної поведінки та емоційних проявів комуніканта, ознаки врівноваженого стану, зберігаючи доброзичливе, гуманне ставлення до співрозмовника. Можна припустити, що людині, нормою поведінки якої є установка на правду, притаманні врівноважені стани, за рахунок чого в неї формуються відповідні стійкі ознаки особистості: «позитивні полюси» великої п'ятірки особистісних факторів, низький рівень тривожності, високий рівень розвитку «сильних» рис характеру. Для осіб з установкою на лжу (упередженість) характерне негативне сприйняття співрозмовника та підозріле ставлення до ситуацій спілкування в цілому, що можна пояснити наявністю в них «негативних» особистісних рис: макіавеллізму, нарцисизму, психопатії.

Іншим перспективним напрямком досліджень є вивчення *інтелектуальних здібностей* у їх зв'язку з розпізнаванням ситуацій введення в оману. Багато дослідників обґрунтовують вірогідність впливу інтелекту (O'Sullivan and Ekman, 2004; Klimovska, 2009; Sanderz, 2011) на розпізнавання лжі (висуваючи

гіпотези, проте не перевіряючи їх емпірично). Зміст ситуації введення в оману опосередковано підтверджує ці гіпотези, оскільки сама ситуація лжі є різномірно детермінованою та вимагає від реципієнта вміння розподіляти увагу на кілька каналів інформації, ідентифікувати релевантні ознакам лжі сигнали та правильно інтерпретувати їх зміст, а також виявляти активність у ситуації невизначеності (прикладом такої як раз може слугувати ситуація введення в оману), сприймаючи таку ситуацію як виклик, а не як загрозу. П. Екман з М. О'Саллів (O'Sullivan and Ekman, 2004), досліджуючи людей з феноменальною здібністю до розпізнавання лжі («чарівників») зазначають, що вивчення впливу інтелекту на розпізнавання лжі – досить перспективний напрямок досліджень. Можна припустити, що саме інтелектуальні здібності є тим самим «внутрішнім цензором», що забезпечує грань між довірою та установкою на правдивість реципієнта, тобто доброзичливе, неупереджене і в той же час критичне сприйняття співрозмовника.

Особливої уваги заслуговують дослідження ролі *емоційної розумності* у розпізнаванні лжі, у яких доведено, що ситуація введення в оману пов'язана з певними емоційними переживаннями (Nosenko, 1981; 1996), а вміння помітити та правильно інтерпретувати короткочасні прояви емоцій на обличчі (так звані «мікровирази») корелює зі здібністю до розпізнавання лжі (Ekman, 1992). При цьому зниження здібності до розпізнавання емоцій, наприклад внаслідок захворювання на шизофренію, знижує рівень розпізнавання повідомлень (Rychkova and Silchuk, 2010). Цілком логічне у цій ситуації припущення про вірогідний зв'язок емоційного інтелекту (EI), який включає вміння розпізнавати невербальну поведінку та емоції, з розпізнаванням лжі. Проте у своєму дослідженні А. Бекер (Baker, 2012) доводить протилежне. Дослідник зазначає, що високий рівень розвитку емоційного інтелекту негативно впливає на розпізнавання лжі і водночас позитивно – на рівень розпізнавання правди, оскільки, на думку автора, одним із критеріїв розрізнення повідомлень є їх емоційність. Ці дані заслуговують на увагу. Тим більше останнім часом дослідники емоційного інтелекту (Austin, 2008) дедалі частіше висловлюють твердження, що EI є, скоріше, «новою динамічною рисою особистості», яку можна адекватно виміряти за допомогою опитувальників, заснованих на диспозиційній моделі EI (Petrides and Furnham, 2001), а не на моделі здібностей. З урахуванням останнього термін «емоційний інтелект» ми переклали українською мовою як «емоційна розумність». Отже, якщо розглядати його як інтегративну властивість добродійної особистості (Nosenko and Chetverik-Burchak, 2011), то логічним виявляється вірогідний вплив EI на успішність розпізнавання лише правди. Ця властивість реалізує, найімовірніше, виразний прояв установки на правду, що відзначатиметься у процесі розпізнавання правдивих повідомлень.

Інший аспект емоційного інтелекту, а саме внутрішньоособистісний інтелект, може також потенційно впливати на успішність розпізнавання повідомлень за рахунок підвищення рефлексії до своїх внутрішніх переживань, що частково довів у своїх дослідженнях А. Джонсон (Johnson, Barnacz and Constantino, 2004).

Вагомий вплив на декодування повідомлень може справляти мотиваційна готовність реципієнта. Вона пов'язана з відчуттям власної ефективності, зумовленої наявністю у минулому досвіді ситуації успішної мобілізації зусиль, спрямованих на успішне виконання завдань.

Мета нашої розвідки – вивчення малодосліджених на сьогоднішній день

у контексті розпізнавання правдивості та дезінформаційності повідомлень особистісних факторів, зокрема таких, як установка на правду та упередженість, що лежать в основі сприйняття світу людиною як «вартого довіри» чи «джерела загрози», та їх впливу на оцінку інтенцій різних типів висловлювань.

Гіпотеза дослідження: на розпізнавання повідомлень як правдивих чи дезінформаційних можуть впливати три групи особистісних факторів:

1) *установка на правду*, яку можна оцінити у термінах: високих показників «позитивних» полюсів п'яти глобальних рис особистості; низького рівня тривожності; високих показників загальнолюдських чеснот; низьких показників упередженості, вимірюваних через тріаду «темних» рис особистості: макіавеллізм, нарцисизм, психопатію;

2) *інтелектуальні здібності*, які можна оцінити за допомогою: рівня розвитку загального інтелекту; психологічної проникливості; уваги; когнітивних стилів обробки інформації, зокрема полнезалежності та толерантності до невизначеності;

3) *емоційна розумність*, яку оцінюють з урахуванням: рівня розвитку емоційного інтелекту; усвідомленої присутності («mindfulness»); впевненості у власній ефективності.

Матеріал і методи. *Досліджувані.* До складу вибірки увійшли 145 осіб віком від 16 до 42 років, у тому числі: 120 осіб (58 чоловіків та 62 жінки) віком від 16 до 42 років відігравали роль реципієнтів і 25 осіб (10 чоловіків та 15 жінок) віком від 19 до 26 років – ролі авторів різних видів повідомлень (правдивих та дезінформаційних).

Організація дослідження. Для створення ситуацій введення в оману групи досліджуваних, які відігравали роль «авторів» правдивих та дезінформаційних повідомлень і були відібрані з осіб, які мали стійкі переконання в певних сферах активності (наприклад, вегетаріанство, політика, музика тощо), запропонували спочатку висловитися стосовно своїх переконань правдиво, а потім створити «дезінформаційне» повідомлення шляхом зміни свого ставлення на протилежне. За всієї «штучності» обраного підходу (і відсутності можливості отримати записи реальних дезінформаційних повідомлень) обраний метод, на нашу думку, найбільш адекватний, оскільки допомагає відтворити розбіжності в емоційному ставленні суб'єктів до змісту повідомлень у різних ситуаціях породження висловлювань.

Саме відсутність у лабораторних умовах відмінностей у емоційному ставленні до змісту повідомлень під час дезінформаційних висловлювань фахівці з детекції лжі розглядають як основний недолік моделювання стимульного матеріалу (Vrij, 2004; O'Sullivan, Frank and Hurley, 2010). Відома дослідниця психології лжі М. О'Салліван зазначає, зокрема, що використання *біографічної* лжі найбільш вдале для моделювання ситуацій введення в оману в лабораторних умовах, оскільки, по-перше, такі дезінформаційні повідомлення емоційно значимі для комунікантів, а по-друге, вони найбільше схожі на реальну дезінформацію (O'Sullivan, Frank and Hurley, 2010).

«Реципієнтами» правдивих та дезінформаційних висловлювань були: школярі, студенти, дорослі люди з вищою освітою.

Матеріали дослідження:

- *для встановлення рівня успішності розпізнавання повідомлень – авторська анкета*, у рамках якої реципієнтам було запропоновано визначити своє

ставлення до ситуацій введення в оману та оцінити правдивість кожного повідомлення;

- *вивчення впливу установок: «П'ятифакторний опитувальник особистості» («NEO-PI»)* Р. МакКрає та П. Коста (1985) в адаптації О. Б. Хромова (1999), *«Методика вимірювання рівня тривожності»* Дж. Тейлора (1953) в адаптації Т. Немчинова (1966), опитувальник *«Цінності в дії» («VIA-IS»)* К. Петерсена та М. Селігмана (2004) у перекладі Е. Л. Носенко та Л. І. Байсари, адаптований Н. В. Грисенко (2010); а також для вивчення «темної тріади» особистісних рис: *«Опитувальник визначення рівня невротизації і психопатизації» («УНП»)* І. Б. Ласко та Б. І. Тонкононого (1974), опитувальник *«Шкала Мак-IV»* Р. Крісті (1970) в адаптації В. Знакова (2000), опитувальник *«Нарцисичні риси особистості»* О. А. Шамшикової та Н. М. Клепикової (2010);
- *вивчення когнітивних факторів: «Короткий орієнтовний тест» («КОТ»)* А. Отіса та Е. Вандерліка (1936) в адаптації В. Бузіна (1992), методика *«Таблиці Шульте»* німецького психіатра і психотерапевта В. Шульте, *«Тест включених фігур Готшалда»* для встановлення рівня полenezалежності досліджуваних (1926), *«Шкала психологічної проникливості»* Р. Кетелла з особистісного опитувальника «16 PF», форма А (1949) в адаптації О. Г. Шмельова й В. І. Похилько (1983), *«Методика визначення толерантності до невизначеності»* С. Барднера (1982) в адаптації Г. У. Солдатової, Л. А. Шайгерової, Т. Ю. Прокоф'євої та О. А. Кравцової (2003);
- *вивчення факторів, пов'язаних з емоційним інтелектом, – методика «Діагностика рівня розвитку здібності до адекватної інтерпретації невербальної поведінки»* В. О. Лабунської (1999), опитувальник *«ЕмІн»* Д. В. Люсіна (2006), *«Шкала загальної самоефективності»* Р. Шварцера та М. Єрусалима (1981) в адаптації В. Ромека (1996), *«Опитувальник уважності та усвідомленості» («MAAS»)* К. Брауна та Р. Раяна (2003) в адаптації О. М. Голубєва (2012).

Процедура. Із відеозаписів було сформовано 4 варіанти для демонстрації досліджуваним, кожен із яких містив 10 повідомлень. Кожному реципієнту показували по 5 відеозаписів: правдивих і дезінформаційних повідомлень.

Для відбору повідомлень, змодельованих для лабораторного дослідження, було проведено попередню порівняльну оцінку «правдивих» і «дезінформаційних» повідомлень з урахуванням наявності в аналогах «дезінформаційних» повідомлень типових «явищ невпевненості»: переформулювань, «заповнених» пауз, семантично нерелевантних повторів, описаних у роботах із розпізнавання дезінформаційних повідомлень за характеристиками мовлення (Nosenko, 1981; 1996). Таким чином, було доведено, що між текстами усних повідомлень, змодельованих для лабораторного дослідження, існують статистично значущі відмінності за ознаками «явищ невпевненості», тому зібрані виступи комунікантів є достатньо валідний інструментарій для встановлення рівня розпізнавання правдивих та дезінформаційних повідомлень.

Результати та їх обговорення.

Для перевірки ролі особистісних чинників у розпізнаванні ситуацій введення в оману групу досліджуваних було розподілено методом кластерного аналізу (алгоритм К-середніх) на 2 полярні кластери за середніми показниками

незалежних змінних (психометричних ознак особистісних характеристик). У кластер із більш високими показниками особистісних властивостей увійшло 66 осіб, у кластер із низькими показниками – 54 особи (рис. 1). Відмінності між кластерами встановлено за допомогою t-критерію Стюдента як за незалежною змінною, так і за показниками успішності розпізнавання висловлювань.

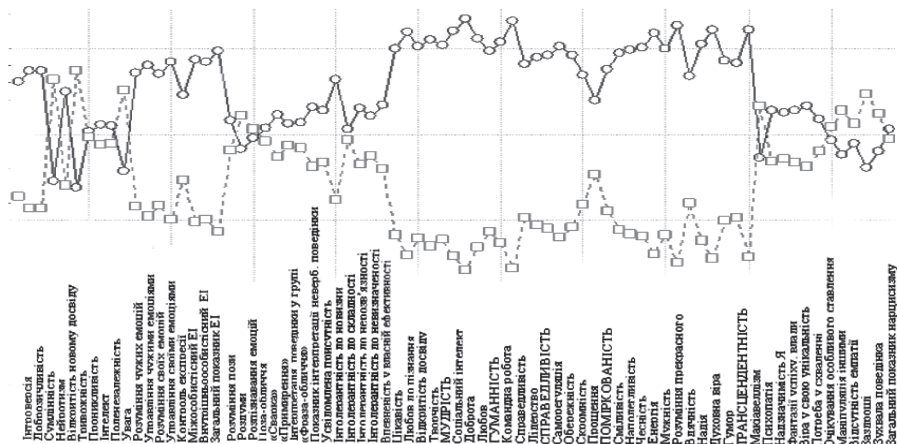

Рис. 1. Відмінності між кластерами за показниками особистісних властивостей

Результати кластерного аналізу показали, що створені кластери максимально відрізняються на статистично значущому рівні за більшістю обраних показників незалежних змінних, зокрема за показниками: глобальних рис особистості ($t=2,9-4,1$; $p \leq 0,01$), тривожності ($t=3$; $p \leq 0,01$), рівнів розвитку емоційного інтелекту ($t=6,2$; $p \leq 0,01$), здібності до адекватної інтерпретації невербальної поведінки ($t=2$; $p \leq 0,05$), впевненості у власній ефективності ($t=3,3$; $p \leq 0,01$), концентрації уваги на подіях, що відбуваються в даний момент часу ($t=3,3$; $p \leq 0,01$), ступенем притаманності досліджуваним загальнолюдських чеснот ($t=5,3-10,8$; $p \leq 0,01$), проте не відрізняються за інтелектуальними здібностями (крім показників уваги ($t=2,4$; $p \leq 0,05$)).

За результатами пошуку відмінностей між кластерами за рівнем розпізнавання різних типів повідомлень встановлено, що особи з високим рівнем розвитку позитивних особистісних властивостей, емоційного інтелекту, уваги та низьким рівнем розвитку «негативних» особистісних властивостей – «темної тріади» – краще розпізнають повідомлення в цілому ($t=2,12$; $p \leq 0,05$) та правдиві повідомлення ($t=2,1$; $p \leq 0,05$), проте не відрізняються від осіб з низьким рівнем сформованості вищезазначених властивостей за розпізнаванням лжі ($t=0,93$; $p > 0,05$) (табл. 1).

Таблиця 1. Міжкластерні розбіжності за показниками розпізнавання повідомлень

Кластер досліджуваних	Розпізнавання повідомлень у цілому, %	Розпізнавання правди, %	Розпізнавання лжі, %
Середня величина змінних кластера 1 (69 осіб)	60	59,67	61,17
Середня величина змінних кластера 2 (51 особа)	55,1	52,94	57,65
Величина t-критерію Стьюдента	2,12	2,1	0,93
Рівень значущості розбіжностей (p)	0,05	0,05	-

Оскільки під час першого кластерного аналізу не було встановлено відмінностей за показниками інтелектуальних здібностей (крім уваги), на тій самій вибірці досліджуваних проведено додаткове дослідження для вивчення впливу інтелектуальних факторів на вирішення цієї задачі.

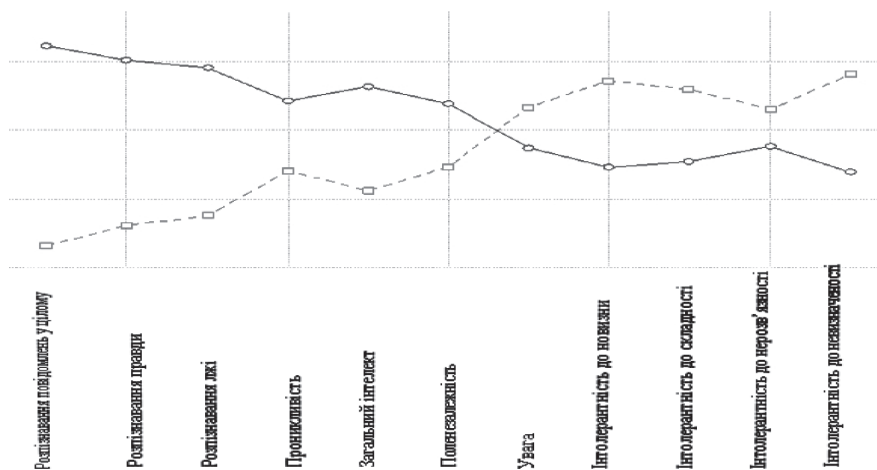

Рис. 2. Відмінності між кластерами за показниками інтелектуальних здібностей

За результатами другого емпіричного дослідження методом кластерного аналізу (алгоритм К-середніх) (рис. 2) з'ясовано, що представники кластера з високим рівнем розвитку інтелектуальних здібностей, які включають рівень розвитку загального інтелекту, психологічну проникливість, увагу та когнітивні стилі обробки інформації – полнезалежність і толерантність до невизначеності, статистично значуще відрізняються від представників кластера з низьким рівнем сформованості вищезазначених властивостей за успішністю розпізнавання як правдивих висловлювань та повідомлень у цілому, так і дезінформаційних (табл. 2).

Таблиця 2. Міжкластерні розбіжності за усередненими показниками розпізнавання правдивих і дезінформаційних повідомлень та інтелектуальних здібностей

Кластер досліджуваних	Розпізнавання повідомлень у цілому	Розпізнавання правди	Розпізнавання лжі	Проникливість	Загальний інтелект	Полнезалежність	Увага	Інтолерантність до новизни	Інтолерантність до складності	Інтолерантність до нерозв'язності	Загальний показник інтолерантності до невизначеності
Середня величина змінних кластера 1 (69 осіб)	67,39	67,2	68,2	10	26,8	1,6	35,8	17,3	39,7	14,1	71,23
Середня величина змінних кластера 2 (51 особа)	42,35	39,6	45,4	8,76	22,3	1,3	39,6	20,3	43,9	14,8	78,78
Величина t-критерію Стьюдента	11,4	8,2	6,91	2,82	4,4	2,6	1,6	3,6	3	1,5	4,1
Рівень значущості розбіжностей (p)	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	-	0,01	0,01	-	0,01

Результати додаткового кластерного аналізу засвідчують важливість інтелектуальних здібностей як для розпізнавання повідомлень у цілому, так і правди і лжі зокрема. Крім того, особи з кластера з високим рівнем розвитку інтелектуальних здібностей демонструють високий рівень інтерпретації невербальної поведінки ($t=2,44$; $p \leq 0,05$). Таким чином, інтелектуальні здібності дійсно відіграють роль «цензора», допомагаючи розрізняти правду та лжу за доступними інтерпретації сигналами комуніканта.

Висновки. Шляхом аналізу літератури методологічно обґрунтовано та емпірично перевірено вірогідність впливу ряду розподілених на 3 групи особистісних властивостей на розпізнавання дезінформаційних повідомлень, а саме: установок, інтелектуальних здібностей та емоційної розумності.

Застосовуючи стимульний відеоматеріал, спеціально підготований для проведення лабораторного експерименту та перевірених на наявність відмінностей між правдивими та дезінформаційними повідомленнями методами психолінгвістичного аналізу, нам вдалося встановити особистісні детермінанти, що впливають на успішність розпізнавання повідомлень.

За результатами кластерного аналізу особи, які мають високі характеристики особистісних властивостей, зокрема глобальних рис особистості, низький рівень тривожності, високі показники особистісних цінностей, емоційного інтелекту, впевненості у власній ефективності краще розпізнають повідомлення за рахунок підвищення успішності розпізнавання правди, що дало підстави зробити висновок про роль загальної позитивності як характеристики особистісного світосприйняття у попередженні приписування правдивим повідомленням дезінформаційного змісту.

Кластеризація вибірки з урахуванням лише інтелектуальних здібностей показала, що загальний інтелект та окремі когнітивні стилі обробки інформації, а саме: полenezалежність і толерантність до невизначеності, впливають на розпізнавання як правди, так і лжі. Таким чином, можна стверджувати, що інтелектуальні здібності є важливою умовою розпізнавання повідомлень реципієнтами з високим рівнем розвитку позитивних особистісних властивостей, оскільки знижують рівень некритичної довірливості в процесі розпізнавання повідомлень, забезпечуючи адекватну та неупереджену оцінку співрозмовника.

Подальші перспективи дослідження пов'язані з перевіркою ролі особистісних факторів у розпізнаванні різних типів повідомлень (спонтанних та підготовлених) з урахуванням гендерних відмінностей реципієнтів.

Бібліографічні посилання

- Austin E.J. (2008), "Emotional intelligence", in Bouly, E.J., Matthews, G., Saklofske, D. (Ed), *The SAGE book of personality theory and assessment*, SAGE Publication Ltd., London, pp. 556-579.
- Baker A. (2012), "Will get fooled again: Emotionally intelligent people are easily duped by high-stakes deceivers", *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 18 Issue 2, pp. 300-313.
- Bond C.F. and DePaulo B.M. (2006), "Accuracy of Deception Judgments", *Personality & Social Psychology Review*, Vol. 10 (3), pp. 214-234.
- Bond C.F. and DePaulo B.M. (2008), "Individual Differences in Judging Deception: Accuracy and Bias", *Psychological bulletin*, Vol. 134 (4), pp. 477-492.
- Ekman P. (1992), *Telling Lies: Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage*, W. W. Norton & Company, New York – London.
- Ekman, P. (1996), "Why don't we catch a liar?", *Social research*, Vol. 65, pp. 802-817.
- Ekman, P. O'Sullivan, M. and Frank, M.G. (1999), "A few can catch a liar", *Psychological Science*, Vol. 10, pp. 263-266.
- Ivzhenko S.S. (2013), "Features of detection of nonverbal expressions lie in adolescents orphaned" ["Osobennosti raspoznavaniya neverbalnykh proyavlenij lzhi u podrostkov-sirot"]. *Nauchnye issledovaniya vypusnikov fakulteta psichologii SpbGU – Scientific research of graduates of psychology Saint-Petersburg State University*, No.1, pp. 96-101.
- Johnson A. Barnacz A. and Constantino P. (2004), "Female deception detection as a function of commitment and self-awareness", *Personality and Individual Differences*, Vol. 37 Issue 7, pp. 1417-1424.
- Klimovska O. (2009), "Features of study lie detection ability" ["Osoblivosti doslidzhennya zdibnosti do rozpiznavannya brechni"]. *Pravo i bezpeka – Law and security*, No. 3, pp. 124-128.
- Leontev D.A. (2011), "New directions of personality psychology from a necessary to possible" ["Novye orientiry psichologii lichnosti: ot neobchodimogo k vozmozhnomu"]. *Voprosy psichologii – The questions of psychology*, No. 1, pp. 12-41.
- Levine T., Serota, K. and Shulman S. (2010), "The Impact of Lie to Me on Viewers' Actual Ability to Detect Deception", *Communication Research*, Vol. 37, pp. 847-856.
- Nosenko E.L. (1981), *Emotional states and speaking [Emotsionalnye sostoyaniya i rech]*, Vyshha shkola, Kyiv.
- Nosenko E. L. and Egorova S. I. (1996), *Memory and emotional states [Pamyat i*

- emotionalnye sostoyaniya*], DNU, Dnipropetrovsk.
- Nosenko E. L. and Chetverik-Burchak A. G. (2011), "The role of personality attitudes in forming of emotional intelligence as a virtue" ["Rol osobistisnich nastanov u formuvanni emocijnogo intelektu yak chesnoti"]. *Visnyk Kharkivskogo natsionalnogo universytetu. Seriya: Psychologiya – Kharkov university bulletin. Series: Psychology*, No. 47, pp. 161-167.
- O'Sullivan M. and Ekman P. (2004), "The wizards of deception detection", in Granhag, P. A. (Ed), *The detection of deception in forensic contexts*, Cambridge, New York, pp. 269-286.
- O'Sullivan M., Frank M.G. and Hurley C.M. (2010), "Training for Individual Differences in Lie Detection Accuracy", *Science and Technology for Homeland Security*, Vol. 2, pp. 1-13.
- Petrides K.V. and Furnham A. (2001), "Trait Emotional Intelligence: Psychometric Established Trait Taxonomies", *European Journal of Personality*, Vol. 15, pp. 425-448.
- Rychkova O. V. and Silchuk E. P. (2010), "Violation of social intelligence in patients with schizophrenia" ["Narushenie socialnogo intellekta u bolnyh shizofreniej"]. *Socialnaya i klinicheskaya psichiatriya – Social and clinical psychiatry*, No. 2, pp. 5-15.
- Sanchez T. (2011), "To Catch a Liar: A Signal Detection Analysis of Personality and Lie Detection", *Proceedings of the 39th Annual Western Pennsylvania Undergraduate Psychology Conference*, New Wilmington, PA, pp. 1-5.
- Vrij O. (2000), *Detecting lying and deceit*, John Wiley and Sons, LTD, New York, N.Y.
- Vrij O. (2004), "Why professionals fail to catch liars and how they can improve", *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 9, pp. 159-181.
- Надійшла до редколегії 8.04.2014

УДК 159.923 + 159.942

Е. Л. Носенко, А. Г. Четверик-Бурчак

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ОПИТУВАЛЬНИК «СТАБІЛЬНІСТЬ ПСИХІЧНОГО
ЗДОРОВ'Я – КОРОТКА ФОРМА»: ОПИС,
АДАПТАЦІЯ, ЗАСТОСУВАННЯ**

Анотація. Наведено результати адаптації української версії опитувальника «Стабільність психічного здоров'я – коротка форма» американського дослідника К.Кіза. Опитувальник розроблено з урахуванням тривимірної структури психічного здоров'я, представленої у термінах частотності переживання ознак суб'єктивного, психологічного та соціального благополуччя. Адаптацію опитувальника здійснено відповідно до стандартних алгоритмів адаптації іншомовних психодіагностичних засобів: перекладено англomовну версію українською, перевірено ретестову надійність, надійність паралельних форм, конструктну валідність та внутрішню узгодженість.

Ключові слова: психометрична оцінка, стабільність психічного здоров'я, психологічне, суб'єктивне, соціальне благополуччя.

Аннотация. Рассмотрена украиноязычная адаптация опросника «Стабильность психического здоровья – короткая форма» К. Киза. В основу опросника положена трехфакторная структура психического здоровья, которая включает: субъективное, психологическое и социальное благополучие. Адаптация опросника проведена в соответствии со стандартным алгоритмом адаптации зарубежных психодиагностических методов: авторы осуществили перевод англоязычной версии методики на украинский язык, проверили